

Post-Holocaust Burial Issues

1) משנה מסכת אהלות פרק ב משנה ב

אפר שרופים רבי אליעזר אומר שעורו ברובע וחכמים מטהרין

2) רמב"ם על משנה מסכת אהלות פרק ב משנה ב

ואפר שרופין אפר בני אדם הנשרפין אם לא נתערב בהם אפר העצים. וחכמים חושבין את האפר הזה כמו הגבס כי משנשרף יצא מדין המתים.

3) רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ג הלכה ט

המת שנשרף ושלדו קיימת והוא השדרה והצלעות ה"ז מטמא כמת שלם ואצ"ל אם נחרך, אבל אם נשרף עד שנתבלבלה צורת תבניתו טהור

4) תוספות מסכת סנהדרין דף נב עמוד א

ההיא שריפה ממש הואי - בת"כ איכא ב' ברייתות שנויות סתם דפליגי מעיקרא קתני כיצד היתה מיתתן שני חוטיין כו' ונשרף גופן ובגדיהן קיימין שנאמר ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו ובתנן הכי גבי יבכו את השריפה קתני שריפת נשמה וגוף קיים וא"ת והא אמר' בפ' הישן (סוכה דף כה: ושם) מישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו ויש לומר דשלדן קיימת הוה כדאמר בהמפלת (נדה דף כז:) מת שנשרף ושלדו קיימת טמא.

5) שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - יו"ד סימן פט

נלע"ד דלא שייך קבורה ברקב. וכדאיתא בתורת כהנים קרבו שאו את אחיכם מכאן אמרו אין מטמאין למתים שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו אלא מישאל ואלצפן.

6) בראשית רבה (וילנא) פרשה כח ד"ה ג ויאמר ה'

אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנניא א"ל מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבא, א"ל מלוז של שדרה א"ל מנין אתה יודע א"ל איתיתיה לידי ואנא מודע לך, טחנו ברחים ולא נטחון, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום.

7) תלמוד בבלי מסכת תמורה דף לג עמוד ב

מתני'. ואלו הן הנקברין: קדשים שהפילה - יקברו, הפילה שליא - תקבר: ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וצפרי מצורע, ושיער נזיר, ופטר חמור, ובשר בחלב, וחולין שנשחטו בעזרה. . .

8) שו"ת הר צבי יו"ד סימן רעה (שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן לה)

ע"ד קבורת אפר הקדושים ממחנות ההשמדה על אודת שנשאלתי אם יש חיוב ומצוה לקבור אפר הקדושים המושלכים כדומן על פני האדמה במחנות ההשמדה של הגמנים ימ"ש.

נ"ל פשוט וברור דודאי איכא מצוה וחיוב בכך. ומה שמצינו דאפר נשרפים שאני מכשהגוף קיים, הוא לענין שלא מטמא ומותר לכהנים להטמאות להם. עיין באהלות (פ"ב מ"ב) והרמב"ם בפיה"מ שם ובהלכות טומאת מת (פ"ג ה"ט). אבל צריכים שפיר קבורה מכמה טעמים, ראשית מפאת זה שאסורים בהנאה דכל הנקברים שנשרפו אסורין בהנאה, כדאיתא בסוף תמורה. ועיין שם בתפא"י על המשניות (אות כד) שכותב דתנא ושייר מת שצריך קבורה. . .

ועוד זאת, יש מצוה בקבורת אפר הנשרפים משום כבוד החיים וגם משום כבוד המתים, ואי משום בזיוני ואי משום כפרה: וזכר לדבר שגם על אפר המת חל ענין דין שמים וכפרה. ומצינו בגיטין (דף נו ע"א) גבי טיטוס דא"ל דדיניה במאי דפסיק אנפשיה, כל יומא מכנשי ליה לקיטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדרו אשב ימא, ע"ש. ויש עוד להאריך הרבה בהוכחת הדברים דאפר הקדושים טעונים קבורה, אבל קשה לי כעת לבוא עוד על כך באריכות.

9) שו"ת שהשיב רבי אברהם משה פינגרהוט / סימן יח

בדין הטמנת אפר הקדושים תחת מצבה, ובדין הקמת מצבה.
ב"ה, יום ו' עש"ק י"ז טבת שנת תשי"ז.

לכבוד הרב הגדול ראשון לכל דבר שבקדושה כתר תורה וכתר כהונה מעוז ומגדל וכו' מוהר"ר יעקב הכהן קאפלן שליט"א, ראש רבני צרפת. . .

ואמת כתב מרן הרב הרצוג "שקבורת אפר השרוף אינו לע"ד, מדינא אלא משום כבוד הקדושים". כי הרבה דיות כבר נשתפכו על שאלה זאת אם יש חיוב לקבור אפר המת או לא. ועיין בספר יענה באש לר' אליהו בן אמוזג שהאריך בעניין זה הרבה. ובמשנה למלך סוף הלכות אבל, שהוכיח מירושלמי רפ"ז דנויר דאין מצות קבורה אלא אם יש כאן ראשו ורובו. אם כן פשיטא דאין חיוב קבורה באפר. מכל מקום לגבי אפרן של קדושים אלה פשיטא דמחוייבין לקוברן אי משום בזיון אי משום כפרה (לחם משנה רפ"ב הלכות אבל). אם כן אפר של אלו הקדושים צריכים גניזה, ומצוה לנהוג בהם כך כמו לגבי גניזת ספר תורה, ועליהם אמר "כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו".

10) שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן ריט

נשאלתי מאחד שנודע לו אחר שלושים שאביו נהרג ונשרף אחר כך לאפר בארץ הדמים אשכנז ימ"ש והארון עם האפר עדיין לא שלחו, וכידוע בתחילת ההשמדות היו שולחים אח"כ האפר להמשפחה לקבור את האפר בבית הקברות, והשאלה כיון דעדיין לא נקבר וכ"ז שלא נתייאשו בעלים מלקבורו אין למנות ז' ושלושים עד לאחר שנתייאשו כמבואר בס' שע"ה ס"ה ובש"ך שם ס"ק ו', דאין חילוק בין נתייאשו בתוך ל' או לאחר ל', ואם כן ממילא בני"ד דלא נתייאשו עוד מלקבורו לא חל עדיין אבלות והתחלת האבלות יהי' כשיבוא לקבורה או יתייאשו מלקבורו, או דילמא בני"ד שאני כיון שכבר נשרף ונעשה אפר. . .

א) הנה לפענ"ד הדבר פשוט דבכאן העיקר יום המיתה, וממילא בני"ד שהוא לאחר שלושים הוי שמועה רחוקה, דכיון דכבר נשרף והוא לאפר א"כ אין בו שוב מצות קבורה מה"ת וכמבואר בנוב"ק יו"ד סימן פ"ט שאין ברקב מצות קבורה, וראי' מתו"כ קרבו שאו את אחיכם, מכאן אמרו אין מטמאין למתים שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו אלא מישאל ואלצפן שהיו לויים, ואף על גב דמצוה לטמאות לקרובים, ועכ"ח משום שנשרפו ושוב לא שייך מצות קבורה. ובביאור יותר אף על גב דבאהלות פרק ב' מ"ב אפר שרופים ר"א מטמא וחכמים מטהרין והלכה כחכמים שאני התם דשלדן קיימת ה' וכתוס' סנהדרין נ"ב וסוכה כ"ה וכן פסק הרמב"ם בפרק ג' מטו"מ ה"ט משום הכי הוי מטמאין, אבל אין מצוה לטמאות, ועכ"ח משום שאין בזה מצות קבורה. . .

ד) היוצא לנו דודאי אין חיוב קבורה בהאפר כפסק המל"מ והנוב"י הנ"ל והסכימו לזה רבנים מובהקים דזמנינו, ואף שבדאי מצוה ונכון לקבור בבית הקברות האפר של קדושים הנ"ל, אי משום איסור הנאה שלא לבוא לתקלה, דהאפר ודאי אסור בהנאה כמבואר סוף תמורה כל הנקברין אפרן אסור, אי משום התעוררות רחמים שיתקיים יודע בגוים נקמת דם עבדיו השפוך (עי' שאילת יעב"ץ סי' קס"ט מובא בפ"ת שס"ט) אבל לענין אבלות ודאי מונין בזה מיום המיתה ולא מיום הקבורה, כיון שעפ"י דאין כאן כלל חיוב קבורה, וחייבים עוד מקודם להתאבל ואם כן ממילא בני"ד שנודע לו לאחר שלושים מיום המיתה נידון כשמועה רחוקה. . .

בני"ד, מי יימר על בטח דהאפר הנשלח משם הוא מאותו מת הנפטר וצריכים אנו לנאמנות דערכאות, ודעת כמה מאחרונים העטח"כ אע"ז ח' ור' מרדכי בנעט וד"ח אע"ז צ"ח נ"ה ועוד מקומות שלא לסמוך כלל על ערכאות לענין איסורא, ובפרט ערכאות בני"ד, יש לדמות לכנופיאתה דארמאי בגיטין י"א דאין להם דין ערכאות כלל, וגרועין עוד יותר, מעשי תעתועין שלהם יוכיח, ועי' חו"מ סימן ס"ח, וא"כ ודאי הדין כנ"ל.

Post-Holocaust Burial Issues

11) מגיאת ההריגה / סימן ט

נשאלתי מאחד מחשובי הרבנים בארה"ב ע"ד שבעיר גדולה הקימו גלעד לזכר הקדושים ושמה הביאו מאפר הקדושים ושמו אותם בצנצנות לראוה, אי שפיר עבדי?

והשבתי, שלא כדין הם עושים ואפר הקדושים מחויבים לנו להביאם לקבר ישראל. . .

אולם, גם אם נקבל דין זה שבאפר אין מצות קבורה, זה ברור שמכיון שהאפר הנו מגופו של מת הרי הנו מהנקברים וכל הנקברים אפרם אסור. והאפר עצמו כיון שאסור בהנאה יש עליו דין קבורה אף שאין מצות קבורה עליו, כאמור בנו"י סימן צ', שאפילו למ"ד שבנפל אין חיוב קבורה בתור מצוה אבל צריכים לקברו כדין איסור-הנאה (עיין תוס' ריש פסחים ובס' בית-הלל ביו"ד רצ"ד).

מזה נראה שבכל מת יש ב' חיובים: א) מצוה של קבורה בכלל, ב) חיוב קבורה משום איסור הנאה.

12) חסד יהושע / חלק א' / סימן ד

ונראה לי ג"כ דרשאי לקוברו בין הקברים ואף שמבואר בפוסקים מנהג קדום הוא לקבור ההרוגים לבדן. עיין במעבר יבק. והאריך בזה השד"ח. אבל זה דוקא בנהרג סתם ע"י נכרים משא"כ הכא שנהרגו ע"י הרשעים הארורים שבקשו להרוג ולאבד כל היהודים ולא יזכר שם ישראל ח"ו היו כנהרגים על קדושת שמו הגדול. ועיין בשו"ת ח"ס יו"ד סי' של"ג על מה שאחכז"ל דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סייף נמסר למלכות. וכתב הח"ס דזה רק מי שנתחייב דבר אבל מי שנהרג בסתם קדוש יאמר לו. ועיין שם שהוכיח מש"ס סנהדרין דמי שנהרג ע"י עכו"ם בלא אשם אית לי כפרה מיד, וכ"ש באסון הנורא שקרה את בית ישראל שנהרגו אנשים ונשים וטף על לא חמס בכפם ורק מחמת שהם מבני ישראל, קדושים הם. ואי משום תערובות אפר מגוית נכרים אשר לא מבני ישראל, ג"כ אין לחוש. אף שמבואר בכה"ג בשו"ת הרי בשמים מהדו"ת סי' רכ"ב בעובדא דנשרפים דהיכא שיש לחוש לתערובות גוית נכרים בדין להרחיק קברם ח' אמות מקברות שאר מתים, התם אפשר דמיירי בשלדן קיימת אבל הכא באפר צבור דגוף הקבורה הוא רק חומרא וכבוד ולרוב הפוסקים אין בו מצות קבורה כלל, בודאי אין שום חשש אם קוברין אותו אפר סמוך לקברי ישראל. כנלענ"ד בס"ד.

13) עמק הלכה / ב' / סימן מט

כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם החריף ובקי בחדרי תורה וכו' כש"ת הרב יהושע גרינוואלד שליט"א האבד"ק חוסט.

קונטרסו היקר בדבר אפר הקדושים שנלקח מתל אפר באושפיצין והובא לכאן בתיבות קטנות קראתי תמול, והנה השאלה תסוב. א) אי מותר לכהנים לנגוע או להאחיל על תיבות הללו. ב) אי יש חיוב קבורה לאפרם זה. והנה כת"ה האריך להוכיח, דאין באפר קדושים האלו חשש טומאה לכהנים כמסקנת רבינו היעב"ץ בספרו שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קס"ט, ותוכן דבריו: דבפרק ב' דאהלות משנה ב' פליגי ר' אליעזר וחכמים דר"א אומר אפר שרופים ברובע, וחכמים מטהרין, וכיון דהרמב"ם פרק ג' ה"י מהלכות טומאת מת פסק כחכמים, הכי נקטינן דאפר שרופים טהור.

אמנם לדעתי יש לדון בזה, דאף דודאי הלכה כחכמים דאפר שרופים טהור, מכל מקום אין כאן הוכחה לנ"ד, דהנה הר"ש בפרק ב' דאהלות משנה הנ"ל כתב, וז"ל: אפר שרופים, פירוש בני אדם שנשרפו. וכן הוא בפירוש הרא"ש שם, וכן הוא לשון הרע"ב: אפר שרופים אדם שנשרף ונעשה אפר עכ"ל, וכוננתם: דאפר שרופים היינו בני אדם שמתו באש ונעשו אפר, ואם כן י"ל דדוקא בכי האי גוונא סבירא להו לחכמים דאפרן טהור, דכיון דמתו על ידי שריפה א"כ מעולם לא ירדה להם טומאה, דהרי מיד נעשו אפר, ולכך סבירא להו לחכמים דאפרן טהור דאין בכח הטומאה לחול על אפר, אבל היכא שמת מקודם במיתה אחרת, ואחר כך נעשה אפר, דכבר ירדה טומאה להן מיד כשמת קודם שנשרף, ורק שאנו רוצין לטהרו בשביל שנעשה אפר, בזה מודים חכמים דלא פרחא טומאה מניה. . .

ולפי"ז, בנ"ד איכא ס"ס, ספק שמא לא נתערב עצם הלז בתוך האפר, ואת"ל שנתערב, דילמא לא הוי כשעורה. תבנא לדינא, דאין באפר קדושים אלו שום חשש טומאה ומותרין לכהנים לנגוע ולהאחיל על התיבות שהאפר בתוכן.

14) שו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סימן לו

למסקנא דדינא בהא סלקינן ובהא נחתינן, דבורית זה שנעשה מעצמות ובשר הקדושים שנשרפו ומתו, ואחרי מותם שלחו הנאצים הטמאים את ידם האכזרית והפראית לנצל את חלליהם ולעשות מהם בורית - הואיל וגופים אלה נשרפו ונהיו לעפר דק הרי זה כדין אפר השרופים או בשר המת שנפרך ונעשה כקמח והוא טהור ואינו מטמא באהל ולא במגע ובמשא.

15) לב אריה / סימן לו

אדם אחד שהוא כהן קיבל ממדינת אשכנז ספרי חול אשר נודע כי הכריכה שלהם נעשתה מעור אדם מאותם האנשים שנשמדו במחנות ההשמדה רח"ל, והשאלה היא: א. האם מותר לו להחזיקם בביתו משום איסור טומאה דמת מטמא באוהל. ב. אם מותר לו למכור את הספרים דהא מת אסור בהנאה. ג. אם יש עליו חיוב קבורה דהא עור אדם הוא וחיוב בקבורה. . .

ולפי כל זה בנידון דידן אסור להכהן להכניס הספרים לביתו משום טומאת אהל.

ולענין מכירת הספרים אם יש בכאן משום איסור הנאה של עור המת, כתב התוס' להדיא שם בחולין ד"ה, „עורות אביו" דעור המת אסור בהנאה, אלא דהתוס' בנדה דך נ"ה ע"א בד"ה, „שמא יעשה שטיחים" קאמר בתירוץ הב' דעור המת אינו בכלל בשר לאסור בהנאה וכן כתב התוס' בזבחים ע"א ע"ב בד"ה, „ובטריפה", (ועיין משנה למלך פי"ד מהלכות אבל). . .

ולהלכה נראה בנידון דידן כיון דיש מחלוקת בדבר והא הוה זה איסור דאורייתא, יש להחמיר ולהסיר הכריכות שעל הספרים ולקוברם כדין מת שחייב בקבורה.

16) ישועת משה / סימן סא

ב"ה דיין אמת, ער"ח-ג אייר תשי"ג, פתח תקוה ימי הזכרון לחניקת ולשריפת משפחתי ועדתי הי"ד, בחלמנו בשנת תש"ב ע"י הגרמנים ימ"ש באוטו הגזים.

ג. איברא דבש"ס ובפוסקים דברו רק בספר תורה שבלה ונפסל מעצמו או בספר תורה שנשרף וכדומה, אבל לא כבנדון דידן שזהו עלולי משחיתי העולם, מעשי תעתועים של הגרמנים הנאצים הארורים ימח שמם שעשו חפצים שונים מיריעות ספרי תורה בשנות השואה האיומה ת"ש-תש"ה כמו שעשו מעור האדם-במחנה המוות בוכנולד-כלי תשמיש שונים כידוע לנו מזמן שדבקה לעפר נפשנו במדור התחתון שבגיצלמות שם.

ובכלים אלו שנעשו מעורות קדושי ישראל, בודאי חובה לקוברם ואסור לגוננם, מכיון דבעור האדם יש בו משום מצות קבורה ומשום מלין את המת כמבואר בחידושי הר"ן חולין דף קכ"ב בת"י הרמב"ן על הא גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין עיי"ש, שמפורש שם שיש גם בעור מצות קבורה ואיסור הלנה. ובתוס' סנהדרין מח. ד"ה משמשינן מבואר דס"ל דאסור בהנאה מדאורייתא. . .

ומ"מ מדרבנן לכ"ע עור האדם אסור בהנאה וחיוב בקבורתו.

17) מגיא ההריגה / סימן י

באחת המחנות מצאו- אחרי כניסת צבאות הברית ערימה גדולה של שערות נשים, שחלק גדול ממנה הועבר מקודם לארץ הטומאה לגרמני ואחד מניצולי השואה שעליו הוטל הטיפול בשערות אלו העיד שרוב גדול של השיער ניטל מהמתים, אחרי שהכניסו אותם לתאי הגז ושמה יצאו נשמתם הטהורות, ואחרי פתיחת האשנבים הוציאו אותם, ואז נגשו לטיפול ולסלקציה, ואחד הטיפולים ה' גזיית השערות חוץ מהוצאת שיני הזהב וכדומה, לפני שהכניסו את גופותיהם לכבשן האש.

ונשאלת השאלה אם השערות חייבות בקבורה.